

Ηχηρή απουσία επιστημονικών μελετών για επιμέρους πτυχές της δικτατορικής πολιτικής

# Στερεότυπα και μυθολογίες

ΕΙΝΑΙ ΜΑΛΛΟΝ ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΤΙΚΗ Η ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΑΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ 21ης ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1967. ΤΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΟΙ ΗΜΕΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ, ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ, ΠΑΡΑΜΕΝΟΥΝ, ΕΝ ΠΟΛΟΙΣ, ΠΕΔΙΟ ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΟ



Γράφει ο Βαγγέλης Καραγιαννίδης

**Ε**ίναι πράγματι αξιοσημείωτο ότι, πέρα από λίγες εξαιρέσεις, δεν έχουν προταθεί νέα συνολικά ερμηνευτικά σχήματα για την περίοδο της δικτατορίας, από εκείνα που «εν θερμώ» διατυπώθηκαν στα χρόνια

της χούντας και τη δεκαετία κυρίως του 1970 (βλ. σχετικά και Σπύρος Σακελλαρόπουλος, *Τα αίτια του απριλιανού πραξικοπήματος 1949-1967. Το κοινωνικό πλαίσιο της πορείας προς τη δικτατορία*, Αθήνα 1998). Οι επιστημονικές

μελέτες, δημοσιευμένες αυτοτελώς ή σε συλλογικούς τόμους, είναι λίγες και επικεντρώνονται σε ζητήματα τα οποία βρέθηκαν στην ακμή της πολιτικής και κοινωνικής συγκυρίας: ο ξένος παράγοντας, ο ιδεολογικός λόγος, η εξωτερική πολιτική κ.ά. Λείπουν οι συγκριτικές εργασίες αναφορικά με άλλα δικτατορικά καθεστώτα, απουσιάζουν οι μελέτες για τους στυλοβάτες του καθεστώτος (στράτος, εκκλησία), τον ιδεολογικό του λόγο και την απήχασή του σε ευρύτερα στρώματα. Ελδικοί συμβολές, στο πλαίσιο ευρύτερων μελετών, επικεντρώνουν να μελετήσουν τους παράγοντες που συνετέλεσαν στην επιβολή της χούντας (βλ. ενδεικτικά Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση: Όψεις της ελληνικής εμπειρίας* (1983) και Δημήτρης Χαραλάμπης, *Στρατός και πολιτική εξουσία: Η δομή της εξουσίας στη μετεμφυλιακή Ελλάδα* (1985)). Εάν για ζητήματα όπως το Κυπριακό διαθέτουμε σήμερα μια σχετικά πλούσια, τεκμηριωτικά και ερμηνευτικά, βιβλιογραφία, απουσιάζουν προσεγγίσεις άλλων επιμέρους πτυχών της δικτατορικής πολιτικής.

Συγκεκριμένα, σημαντικό τμήμα της βιβλιογραφίας καλύπτεται από τις εκδόσεις που κυκλοφόρησαν στο εξωτερικό την περίοδο της δικτατορίας, αναφορικά με τα αίτια του πραξικοπήματος αλλά και τις πολιτικές του καθεστώτος. Με σαφή αντιδικτατορική θέση, οι συγγραφείς των βιβλίων, επικρίναν να αναλύσουν τα όσα συνέβαιναν στη χώρα



Αθήνα 21 Απριλίου 1967. Οδόφραγμα με τανκς μπροστά στα γραφεία της Ανωτάτης Στρατιωτικής Διοικήσεως Αττικής και Νήσων. Οι πραξικοπηματίες Παπακό, Παπαδόπουλος, Μακαρέζος θέλησαν να εξουδετερώσουν όχι μόνο τους πολιτικούς αλλά και τους πιθανούς στρατιωτικούς πόλους αντίστασης. Η φωτογραφία είναι από το εξαιρετικό *Λεύκωμα του Μιχάλη Κατσίγера*

ραβασισμένοι συνήθως είτε στην προσωπική εμπειρία τους είτε στις πληροφορίες που έφταναν στο εξωτερικό, εντάσσοντάς τα σε μια ιστορική προοπτική συνδεδεμένη με την προηγούμενη περίοδο (βλ. ενδεικτικά: Κωνσταντίνος Τσοουκαλάς, *The Greek Tragedy* (Middlesex 1969): έργο το οποίο μετά την πτώση της Χούντας κυκλοφόρησε και στα ελληνικά, Ρόδος Ρούφος, *La Verite sur la Grece* (Λωζάννη 1970), John Owens, *The Causes of the Greek Coup d'Etat on April 21, 1967* (Πρίνστον 1972) κ.ά.).

Στο πλαίσιο αυτό, η έκδοση από τους Γιώργο Γιαννόπουλο και Richard Clogg το 1972 στο Λονδίνο του συλλογικού τόμου *Greece under Military Rule* (ελληνική έκδοση *Η Ελλάδα κάτω από στρατιωτικό ζυγό*, Αθήνα Παπαζήσης 1976) συνιστά την πλέον σημαντική απόπειρα συνολικής κατανόησης του καθεστώτος την ώρα της δράσης του. Το ιστορικό πλαίσιο, η πολιτική, ο στρατός, η ιδεολογία, ο Τύπος, η οικονομία, η εκπαίδευση, η εξωτερική πολιτική αποτέλεσαν αντικείμενα διαπραγματεύσεως από μελετητές και αντιστασιακούς (Ε. Βλάκου, Α. Δημαράς, Γ. Ζαχαρόπουλος, Α. Ξυδής, Ρ. Ρούφος κ.ά.) που συνδύα-

σαν την επιστημονική οπτική με την αντιδικτατορική θέση.

Ο επόμενος συλλογικός τόμος για τα πεπραγμένα της δικτατορίας εκδόθηκε 19 ολόκληρα χρόνια μετά τον πρώτο, δείγμα και αυτό της έλλειψης ιστορικού ενδιαφέροντος για την περίοδο. Πρόκειται για τα πρακτικά του συνεδρίου που διοργάνωσαν η Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης και το Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα τον Δεκέμβριο του 1997 [Γάβρια Αθανασίου, *Άλκης Ρήγος, Στραφέιμ Σεφεριάδης* (επιμ.), *Η δικτατορία, 1967-1974. Πολιτικές πρακτικές - Ιδεολογικός λόγος - Αντίσταση*, Καστανιώτης 1999]. Οι θεματικές



του τόμου είναι τρεις: οι πολιτικές πρακτικές (κουντικά συντάγματα, μετεμφυλιακή πολιτική δομή, σχέσεις με ΕΟΚ, κοινωνική πολιτική, σύγκριση με άλλες δικτατορίες του Νότου), ο ιδεολογικός λόγος και ο πολιτισμός (ανώτατη παιδεία, ιδεολογία, τηλεόραση), η αντίσταση. Στο παράρτημα δημοσιεύεται η συζήτηση στοργυλκής τραπέζης που έλαβε χώρα στο συνέδριο αναφορικά με τον ρόλο του ξένου, και ιδίως του αμερικανικού, παράγοντα στην εκδήλωση του στρατιωτικού πραξικοπήματος

## Η ΑΝΤΑΝΑΚΛΑΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

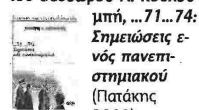
Η Ιστορία δεν παράγει ηρέμηση της κοινωνίας. Συνδέεται και αντανάκλα πολιτικές και κοινωνικές πραγματικότητες, τις εκφράζει. Μια βιβλιογραφική παραγωγή, λοιπόν, εστιασμένη στον αντιδικτατορικό αγώνα, στις ασυνέχειες και στις αντιθέσεις, φοβούμαι ότι εκφράζει μια κοινωνία, η οποία 42 χρόνια μετά δεν ενδιαφέρεται να μελετήσει τις διαδρομές, τις συναντήσεις και τις συνέχειες που οδήγησαν στην επιβολή αλλά και στη διατήρηση του καθεστώτος, όσο να αναδειξει την αντίθεσή της προς αυτό, αναπαράγοντας εν πολλοίς στερεότυπα και καθισμασιακές μυθολογίες.

και στην επιβολή της δικτατορίας. Ο τόμος αποτυπώνει τα ερευνητικά ενδιαφέροντα γύρω από τη δικτατορία, 30 χρόνια μετά την 21η Απριλίου. Στις κατακτήσεις του συμπεριλαμβάνεται ένα θεωρητικός προβληματισμός γύρω από το καθεστώς και τη σχέση του με τα υπόλοιπα αντίστοιχα του ευρωπαϊκού Νότου, καθώς και η απομάκρυνση από έναν ισοπεδωτικό καταγγελτικό λόγο και η επισήμανση, μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα, των αντιφάσεων αλλά και των διαφορετικών πολιτικών που άσκησε το καθεστώς τόσο προς το εξωτερικό όσο και προς το εσωτερικό μέτωπο.

Μια άλλη σημαντική ενότητα αποτελούν οι εκδόσεις που κυκλοφόρησαν στην Ελλάδα μετά την πτώση της δικτατορίας συνδυάζοντας τη δημοσιογραφική έρευνα με την παράθεση άγνωστων τεκμηρίων, απευθυνόμενες κατά κύριο λόγο στο ευρύ κοινό. Παράλληλα, κυκλοφόρησαν ιστορίες της περιόδου είτε ειδικό τόμοι στο πλαίσιο πολύτομων ιστορικών έργων αφιερωμένων στην πρόσφατη ελληνική ιστορία. Σημειώνω δύο από τις πλέον πρόσφατες συλλογικές εκδόσεις, προσιτόμενες για ένα ευρύτερο κοινό: ο ΙΕΤ τόμος της *Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους* (επιστημονικός υπεύθυνος: Ευάγγελος Κωφός, Αθήνα 2000) και ο 9ος τόμος της *Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού 1770-2000: Νικητές και Ηττημένοι 1949-1974* (διεύθυνση έκδοσης: Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Αθήνα 2003). Παρότι και οι δύο τόμοι περιέχουν σημαντικές συμβολές για την περίοδο, με τον δεύτερο σαφώς πλουσιότερο σε συνεργάτες και θεματικές, αντανακλών αμφότεροι, σε μεγάλο βαθμό, την έλλειψη συστηματικών ερευνών και μελετών για τη δικτατορία.

## Οι άγνωστες πτυχές

Ιδιαίτερο ιστορικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι μαρτυρίες που προέρχονται από μέλη της στρατιωτικής χούντας (Νικόλαος Μακαρέζος, Στυλιανός Παπακό) και από πρόσωπα που βρέθηκαν αντιμέτωπα με το καθεστώς (ενδεικτικά: Ανδρέας Παπανδρέου, Ελένη Βλάχου, Παναγιώτης Κανελλόπουλος κ.ά.). Από τις πρόσφατες, σχετικά εκδόσεις σημειώνω το βιβλίο του Θεόδωρου Α. Κουλου-



μπή, *...71...74: Σημειώσεις ενός ναυπηγισμικού* (Πατάκης 2003), το οποίο σκιαγραφεί την περίοδο μέσα από μεγάλο αριθμό συνεντεύξεων με πολιτικά πρόσωπα της εποχής, Αμερικανούς και Έλληνες, υποστηρικτές του καθεστώτος και αντιπάλους του. Οι συνεντεύξεις με πρωταγωνιστές του καθεστώτος αλλά και η αξιοποίηση προσωπικών αρχείων που φωτίζουν άγνωστες πλευρές του χουντικού καθεστώτος αποτελούν από τις πιο σημαντικές συμβολές του βιβλίου του Μελέτη Μελετόπουλου *Η δικτατορία των συνταγματαρχών. Κοινωνία, ιδεολογία, οικονομία* (Παπαζή-



σης, 1996), το οποίο είναι βασισμένο στη διδακτορική του διατριβή που υποστήριξε στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης. Το τελικό αποτέλεσμα όμως δεν ανταποκρίνεται στις φιλοδοξίες προθέσεις του συγγραφέα, καθώς υπονομεύεται από μεθοδολογικές αδυναμίες και προβλήματα δομής. Παρά ταύτα, το βιβλίο αποτελεί μια πρώτη και μάλλον τι μοναδική έως σήμερα - συνθετική απόπειρα για τη μελέτη της δικτατορίας.

Ο Βαγγέλης Καραγιαννίδης είναι λέκτορας Ιστορίας της Ιστοριογραφίας και Γ. Γρ. του Δ.Σ. των ΑΣΚΙ

